

Андрюшенко О. Ю.,

кандидат філологічних наук, доцент,

докторант кафедри германської та

фіно-угорської філології імені Г. Г. Почепцова

Київського національного лінгвістичного університету

СТАТУС ALSO У ДАВНЬОАНГЛІЙСЬКИХ КОРПУСАХ ТЕКСТІВ: ШЛЯХ ГРАМАТИКАЛІЗАЦІЇ ФОКУСУВАЛЬНОГО АДВЕРБА

Анотація. У статті представлений аналіз давньоанглійської лексики *ealswa* (*also*), яка у сучасній англійській мові функціонує у якості фокусувального адверба. Увагу приділено різним типам фокусувальних адвербів у мові та критеріям для їх розмежування з урахуванням пресупозиції та умов істинності висловлювання, а також різних типів ідентифікації топіку (даний, про-топик, контрастний) та фокусу (інформаційний, ідентифікаційний, контрастний, емпатичний, верум тощо) у мовах світу. Уточнено частиномовний статус означеної одиниці в англійському корпусі текстів VIII–XI ст. Автоматичний аналіз лексики та варіантів її написання здійснений за допомогою програмного забезпечення #LancsBox. Для пошуку даних та візуалізації результатів дослідження використані такі інструменти KWIC (допомагає отримати ко-текстуальну інформацію), GraphColl (дає можливість візуалізувати колокаційні ланцюги справа та зліва від досліджуваної одиниці відповідно до трьох параметрів: сила, частота і позиція) та Wizard. Окрім того, висвітлені методи і методики для аналізу лексичної одиниці з урахуванням актуалізації інформації у дискурсі, а також типів топіка і фокусу у реченні. Доведено, що *ealswa* має поліфункціональну природу, що пояснюється неповною лексикалізацією другого елемента у структурі досліджуваної лексики. Семантичний аналіз слова в контексті засвідчив, що окреслена одиниця функціонує як фокусувальний адвербіальний або порівняльний сполучник, адверб способу дії, а також фокусувальний рестриктивний або адитивний адверб. Становлення та грамадикалізація останнього відбувається в результаті зміни значення в контексті. Висвітлено гіпотетичний шлях грамадикалізації *ealswa*, що включає поступове перетворення адвербіального рестриктивного сполучника на рестриктивний уточнюючий адверб, що також мав додаткове значення вираження способу дії, який в свою чергу слугував джерелом для становлення адитивного адверба.

Ключові слова: фокусувальні адверби, фокус, топик, давньоанглійський корпус текстів, поліфункціональність.

Постановка проблеми. Фокусувальні адверби (ФА) в європейських мовах є предметом дослідження з позиції семантики, прагматики, філософії та різних пов'язаних дисциплін [1; 2; 3; 4; 5]. Цей тип адвербів можна описати з урахуванням їх внеску у значення, оскільки їх основною властивістю є взаємозв'язок з інформаційною структурою або типом висловлювання, тобто зі структурною пропозицією, яку можна проаналізувати в межах фокусу та фону або області дії (*scope*) [1; 6]. Асоціація з фокусом передбачає аналіз впливу ФА на істинність та/або пресупозицію, тому виокремлюють дві великі групи таких адвербів: рестриктивні (*only, just* та ін.) та адитивні (*even, also,*

too тощо) [7]. Зважаючи на той факт, що адверб *also* в сучасній англійській мові ініціює адитивну пресупозицію [7; 8; 9], а його значення можна перефразувати як *in addition to x* [10; 11], метою статті є аналіз його семантики та функціонування в англійських писемних пам'ятках VIII–XI ст. Це дозволить простежити повний спектр значень окресленої одиниці, а також визначити її роль у порядку аранжування елементів в реченні залежно від інформаційно-структурного навантаження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Однією з формальних властивостей фокусувальних адвербів у сучасних індоєвропейських мовах є їх позиційна гнучкість, оскільки характерним для них є маркування фокусу. Це зумовлює їх розташування в реченні якомога найближче до конститuenta, до якого вони відносяться, за умови їх гармонійного поєднання з комбінаторними обмеженнями в мові [6]. Окрім того, синтаксична позиція ФА може змінюватися в залежності від типу фокусу [1]. Більшість мов світу дозволяє (ліцензує) використання фокусувальних адвербів перед максимальною проєкцією, але існують відмінності в їх розташуванні у пре- або пост-позиції до власне фокусу.

Типологічні розвідки фокусувальних адвербів у мовах світу дають можливість припустити, що вони утворилися як клас у процесі еволюції мови на більш пізніх етапах її розвитку, а дослідження давньоанглійських пам'яток писемності вказує на той факт, що фокусувальні адверби ініціально мали полісемантичний характер і могли виступати на ранніх стадіях розвитку мови в якості інтенсифікаторів, неозначеного артикля, прикметників, порівняльних адвербів та адвербів способу дії [12; 13]. Варто також відмітити, що в межах класу один і той самий давньоанглійський ФА міг функціонувати як рестриктивний уточнюючий або адитивний в залежності від загального контексту [14]. Давньоанглійський *also* (*ealswa*) не є виключенням, відбиваючи тенденцію, властиву давньому етапу розвитку мови. Так, в *Oxford English Dictionary* [15] зареєстровані наступні значення *ealswa*: а) вираження ідентичності та функціонування подібно сучасним конструкціям *wholly so, exactly so* (рестриктивно-уточнюючий сенс) (*Donne þu micelan rode abban wylle, þonne lege þu þinne finger ofer þinne swýðran finger and rær up þinne þuman. Litelere rode tacen is ealswa, rær up þone litlan finger.*); б) вираження наслідку або результату дії, еквівалент суч. англ. *therefore, then* (*Ac ic secge to soðon, þæt on þam ylcan lychaman þe he myd bebyrged wæs, on þam ylcan he eft aras bynnan twam dagum, eall swa ic to soðon wat þæt he ys se soða God.*); в) вираження подібності: *in the very manner; in the same way, likewise, similarly* (порівняльний адверб або адверб способу дії) (*Þær..ealle him geauen gersume & on Scotlande ealswa*);

г) функціонування у якості адитива: *in addition, as well, too* (Hui man cweþ on leden and ealswa on englisc: *huig, hu ferst du*). Це певною мірою пояснює поліфункціональність адитивів у типологічних дослідженнях Д. Форкер [2], яка виокремила наступні їх семантичні значення в індо- та неіндоєвропейських мовах: 1) власне адитивна функція, в якій адверби виступають тригерами пресупозиції та взаємодіють з фокусом [3]; 2) маркування контрастного топика або індикація зміни топика [16]; 3) вираження поступки у відповідних підрядних реченнях [3; 17]; 4) маркування неозначених займенників [17]; 5) функціонування у якості сполучникового адверба зі значенням *and then, moreover, therefore* [2]; 6) у якості сурядного сполучника тощо. Варто відмітити, що не усі окреслені вище функції властиві сучасній англійській мові, проте актуальним вбачається простежити які саме з функцій характеризують давньоанглійський адитив *also*.

Зважаючи на поліфункціональну семантику *ealswa* в давньоанглійській мові, найбільш актуальним завданням є аналіз рестриктивно-уточнюючої та адитивної пресупозиції. З позиції формальної семантики різниця між рестриктивними та адитивними адвербами полягає в їх впливі на умови істинності висловлювання: перший тип “дійсно впливає на істинність пропозиції, в той час як адитивні адверби є нейтральними до неї і ініціюють значення, що не є істинним” [18]. Поп. (1–2):

(1) *Matheus se godspellere awrat þis halige bispel alswa ure hlaford crist hit sæde to his apostlas þus eadmodlice cweþende. – Mathew that gospel wrote and this holy example (paradigma) exactly as our lord Christ it said to his apostles.*

(2) *Hui man cweþ on leden and ealswa on englisc (Ælfric Gram. St. John's Oxf. 278). – A person says hui in Latin and also in English.*

У реченні (1) *alswa* має рестриктивно-уточнююче значення *exactly as*, наголошуючи на істинності висловлювання, а також додатково виражає значення способу дії. Тобто, його основною дискурс-функцією є характеристика ідентичності та специфічності. У цьому контексті погоджуюся з Е. Конігом [3] та А.-М. де Чезаре [19, с. 65], припустивши, що його використовують емпатично з метою встановити тотожні відносини між аргументами пропозиції, які є контекстуально даними. В такому випадку уточнюючий оператор фокусується на прагматичній імплікатурі, вказуючи, що щось є правдивим за своєю природою, а речення не містить контекстуальних підказок: *alswa ure hlaford crist hit sæde to his apostlas*, а отже, сам модифікатор можна перефразувати як ‘*nothing but*’ or ‘*X and only X*’ [20]. Оскільки *alswa* відноситься до усього підрядного речення, а не до його частини, можна стверджувати, що увесь його зміст є істинним. На відміну від речення (1) *ealswa* у прикладі (2) вказує на те, що та частина висловлення, до якої він відноситься є додатково істинною *ealswa on englisc*, а формою семантичної репрезентації адитива є наступна: ADD (λ x [P(x)]) [21].

Іншим аспектом є ідентифікація за допомогою адверба способу дії, порівняння та причинно-наслідкової дії (або поступки в термінах Д. Форкер [2]), а також вираження подвійних функцій, наприклад рестриктивності і способу дії (1). Такі модифікації, на погляд Т. Невалайнен [22], є результатом зміни метафоричного значення лексеми, що на думку Е. Трауготт [23] виникає внаслідок поступового змінювання значення в контек-

сті. Варто припустити, що полісемантичний характер *ealswa*, певною мірою, пов'язаний з другим компонентом адверба *swa* (*as, that*), що є порівняльним за своєю природою і використовується для позначення способу дії або порівняння у писемних текстах VIII–XI ст. Актуальним завданням вбачається дослідження відсотка злитого та окремого написання давньоанглійських варіантів *also*.

Методика дослідження. Аналіз англійських пам'яток VIII–XI ст. ґрунтується на Корпусі словника англійської мови (далі: OE Corpus) [24]. Версія містить 77 фрагментів текстів з загальною кількістю 4 578 301 слів. Автоматичний аналіз лексем здійснений за допомогою програмного забезпечення #LancsBox, що розроблене науковцями Ланкастерського університету для аналізу мовних одиниць у корпусах текстів [25]. Для пошуку даних та візуалізації результатів дослідження використані такі інструменти KWIC (допомагає отримати ко-текстуальну інформацію), GraphColl (дає можливість візуалізувати колокаційні ланцюги справа та зліва від досліджуваної одиниці відповідно до трьох параметрів: сила, частота і позиція) та Wizard [26]. Вивчаючи область дії *ealswa*, помічено, що лексема розташовується у препозиції до елемента, до якого вона відноситься, за виключенням двох прикладів, тому обрано наступний статистичний показник у GraphColl: 01 – Freq (5.0), L0-R1, C: 5.0-NC: 5.0.

Враховуючи поліфункціональну природу *ealswa* подальший аналіз доповнено мануальним визначенням області дії *ealswa*, спираючись на теорію Д. Бюрінга та К. Гартман [27], модифіковану версію “*adverbial only theory*” Й. Якобса [28], в якій зазначається, що ФА можуть сполучуватися лише з не-аргументами, а максимальна проекція повинна с-командувати з фокусом і знаходитися якнайближче до останнього. Іншими словами, ФА можуть приєднуватися до не-аргументів VP, TP, AP, root, CP, але приєднання до аргументів DP, PP, CP є неможливим.

При аналізі інформаційної структури *ealswa* враховані особливості давньоанглійського порядку слів, що належить до змішаного типу V2, який є сензитивним до інформаційної структури, що пояснює варіації аранжування компонентів речення [29]. Окрім того, варто також зважити на опозицію порядку слів в головному та підрядному реченнях, переважно SVO та SOV відповідно. Зважаючи на можливість переміщення елементів в межах речення (ліва дислокація, тощо), різні типи порядку слів у виокремлених прикладах проаналізовані з урахуванням представлення різних типів актуалізації інформації у дискурсі (дана/нова), а також різних типів топика (про-топик (at), даний (gt), контрастний (ct)) і фокусу (інформаційний (inf), ідентифікаційний (idf), емпатичний (emph), контрастний (cf), тощо) речення [див.: 30; 31; 32 та ін.].

Результати та обговорення. Програмне забезпечення #LancBox дало змогу виокремити 952 речення з *ealswa* з OE Corpus, зокрема були також взяті до уваги такі варіанти написання як *eallswa, eal swa, eall swa, alswa, al swa, all swa, allswa*, що були проаналізовані в контексті (KWIC). Візуалізація колокаційних ланцюгів лексеми *ealswa* вказує на те, що для неї найпоширенішим є сполучення з DP, в яких остання може виражатися іменником (*crist*) або займенником (*heo, þu*, тощо). Варто зазначити, що прийменники належать до спільних колокацій різних форм написання *also* (відмічені пунктирними лініями та помаранчевими крапками на Рис. 1). Помітною є частка колігацій *ealswa mycel, micel (much) swa* та з прийменниками (*on*,

to), що дозволяє припустити, що *ealswa* входить до складу AdjP (ад’єктивної групи) та PP (применникової групи).

Детальний аналіз колокацій для найбільш вживаного варіанту написання *ealswa*, представленого 499 прикладами у OE Corpus, наведено у табл. 1.

Отже, лексема найчастіше має тенденцію до сполучення з займенниками *hit*, *we*, *he* та прикметниками *gaf*, *mycel*, *micel*. Серед найбільш поширених іменників у колігаціях, варто відмітити *crist*, проте зважаючи на поліфункціональність *ealswa* доцільним є вивчення функціонування одиниці в контексті, а також області дії досліджуваного елемента в реченні.

Семантичний аналіз одиниці в контексті (KWIC) показав, що з-поміж 952 обраних прикладів *ealswa* у 64.64% виконує рестриктивно-уточнюючу функцію, що одночасно характеризує спосіб дії як от суч.-англ. *exactly as* (1). Окрім цього *ealswa* також використовується для вираження порівняння у 17.68% прикладів (3), як адитивний адverb *also*, що становить 16.46% випадків (4). Найменш поширеним є використання лексеми при наголошенні виключно на способі дії (0.61%) (5) або результаті дії (0.61%) (6).

(3) Ða heo þonon hwurfon þa wurdon þa twege cnihtæs **al swa** fægereð hiwæs swa heoræ fæderæs wæron & þa

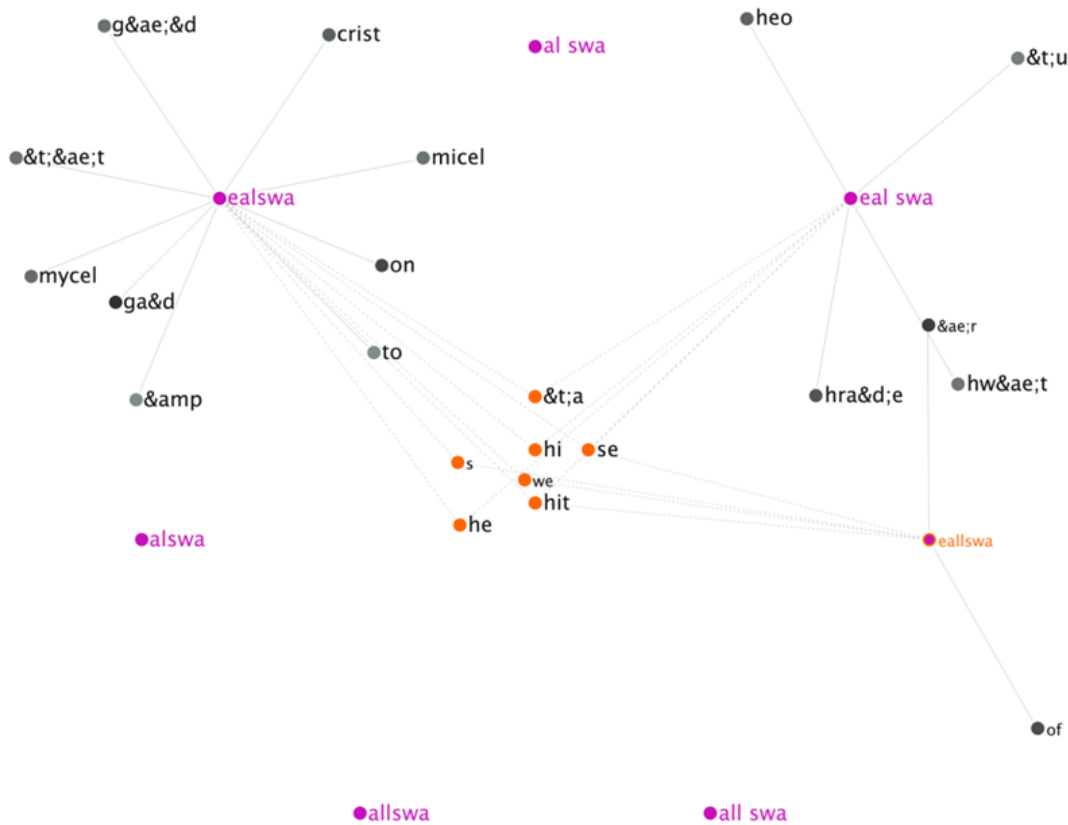

Рис. 1. Колокаційна сітка давньоанглійського also у OE Corpus (Wizard)

Таблиця 1

Колокації для пошукового елемента *ealswa* у OE Corpus

ID	position	collocate	stat	freq_coll	freq_corpus
1	R	hit	57.0	57.0	10104
2	R	gaf	25.0	25.0	280
3	R	se	25.0	25.0	30570
4	R	on	17.0	17.0	84741
5	R	we	14.0	14.0	12234
6	R	crist	11.0	11.0	2253
7	R	þa	10.0	10.0	46043
8	R	s	10.0	10.0	198400
9	R	he	10.0	10.0	50059
10	R	hi	9.0	9.0	19588
11	R	mycel	9.0	9.0	982
12	R	þæt	8.0	8.0	54415
13	R	gæþ	8.0	8.0	336
14	R	micel	8.0	8.0	1450

modra wæron **alswa** swearte swa heo ær wæron. – When they turned away from them again the two youths because of as fair complexion **as** their fathers and mothers were **as** black as they had been before.

(4) & gif ani mann hennen forð wille þa halegen stowe mid land & mid loge godian icc ann **alswa** þæt hit si staðelfast. – And if any man henceforth wants the holly to hold with land and with water (sea) endow I grant **also** that it is firm.

(5) Al swa ic beode & Saxulf biscop þæt swa swa þu hit geomest, þæt seo mynstre beo freo. – In like manner, I command thee, Bishop Saxulf, that so as you yearnest that the monastery be free.

(6) 7.10: ac ic scege to soðon, þæt on þam ylcan lychaman þe he myd bebyrged wæs, on þam ylcan he eft aras bynnan twam dagum, **eal swa** ic to soðon wat þæt he ys se soða God (cf. Vind.salv. 7 ipsa carne in qua natus ... in ipsa per dies duos in sepulchro iacuit, in ipsa die tertia sicut uerus deus et uerus homo a mortuis resurrexit).

Кореляція основних сенсів поліфункціонального *ealswa* у OE Corpus представлена на Рис. 2.

Зважаючи на відсоток прикладів, в яких *ealswa* виконує рестриктивну уточнюючу функцію та функцію способу дії, можна зазначити, що дуальна природа цієї одиниці є основною. Варто припустити, що це спричинено неповною лексикалізацією другого елемента лексеми – *swa*, який одночасно функціонує як порівняльний адverb та адverb способу дії у давньоанглійській мові [33]. Варто зазначити, що окреме написання *eal swa* властиве 32 текстам, що датуються VIII–XI ст., налічуючи 218 токенів, в той час як варіант злитого написання притаманний 499 прикладам у 44 текстах. Важливо також врахувати той факт, що окреме і злите написання лексем часто представлене в одному і тому ж фрагменті текстів, як і варіації написання, а отже не має прямої кореляції між написанням та давньоанглійським діалектами. Ілюстрацією цього факту слугує англосаксонська версія *Meters of Boethius, Krapp* (MetA6), що містить такі варіанти в одному манускрипті *eal swa, ealswa, al swa, alswa, eall swa*. Загалом окреме написання досліджуваної лексеми зафіксоване у 422 прикладах, що складає 44.33% токенів і виступає вагомим аргументом для припущення часткової лексикалізації *swa* у давньоанглійській конструкції *ealswa*, свідченням чого і є наявність додаткового відтінку способу дії

при вираженні рестриктивного уточнюючого значення. При аналізі *ealswa* варто також провести паралель з іншою давньоанглійською конструкцією *efne swa*, що представлена 108 прикладами у OE Corpus та має ідентичне значення (7). Обидві конструкції є рівнозначними а область дії елементів *efne swa* та *ealswa* розповсюджується на підрядне речення в цілому, а не на окремий елемент [14]. Пор.: (1) та (7).

(7) **efne swa** he to anum men cweðe and sprece. – **Exactly as** he to a man said.

Таким чином, постає необхідність уточнення частиномовного статусу одиниці у прикладі (1), оскільки, дослідження *efne swa* вказує на сполучникову природу цього елемента [14]. Припущення сполучникової природи *ealswa* є очевидним при використанні лексеми в порівняльних конструкціях *ealswa... swa* (3), які, принагідно нагадаємо, становлять 17.68% прикладів у корпусі. А отже, вивчення аранжування елементів у реченні та принципів с-командування в ньому дозволить визначити приналежність досліджуваної лексеми до певної частиномовної категорії.

Аналіз порядку слів з *ealswa* у значенні *exactly as* вказує на те, що окреслена лексична одиниця розташовується на початку речення у 95.7% прикладів, для яких властиві такі типи порядку слів у підрядних реченнях: *ealswa* → SV(O)(X) (56.99%), *ealswa* → SO(X)V (37.64%), *ealswa* → VSO (1.07%). Пор.: (8)–(10).

(8) And witodlice **ealswa** flod com hwilum ær for synnum, swa cymð eac for synnum fyr ofer mancynn, ðærto hit nealæcð nu swyðe georne. – And truly, **exactly as** the Flood came before because of sins, so too because of sins a fire will come over mankind, and now the time is approaching very soon.

[CP[C[ealswa_[giv, idf][TP[DP [flod] [TP[VP[com hwilum ær for synnum]]]]]]]]].

(9) On maregen þa he awoc þa stoden þa ylca gyrden abuten him **alswa** heo on þære ærræn nihte duden. – In the morning that he awoke there stood the same guardian about him **as** [exactly as] they on that previous night did (assigned).

[CP[C alswa [TP_[giv, idf] [DP heo] [TP[VP[PP[on þære ærræn nihte] [V [duden]]]]]]]]].

(10) Nu sægð us þis godspel þæt þe Hælend þa sæde, **All swa** ðe to soðan min heofenlice Fæder eow, gif ge ne

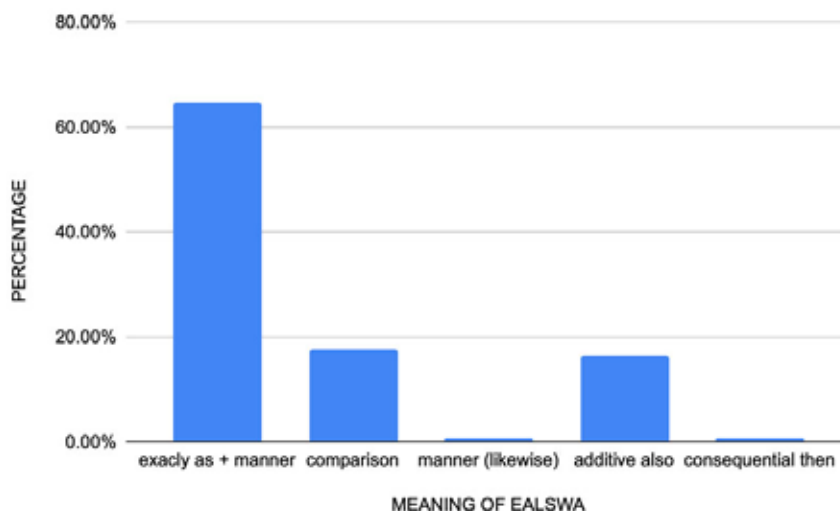

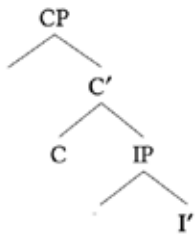
Рис. 2. Значення *ealswa* у OE Corpus

forgifæþ eowrum gebroðren – Now says us this gospel that the Lord then said, **exactly so** does to prove true mine heavenly Father you, if you not forgive your brethren.

[CP[C[VP[Adv[Allswa]]^[giv. emph] [VP [deþ to soðan]]]] [TP[DP[*min heofenlice Fæder*] [TP [VP VP[Allswa deþ to soðan] DP [eow]]]]].

Зважаючи на той факт, що CP у реченні має дві відкриті позиції (11), припускаємо, що *ealswa* відноситься до найвищої проєкції (C) таким чином маркуючи усе речення як фокус (пор.: 8-9), а отже зберігається принцип, відповідно до якого досліджуваний елемент с-командує з фокусом, розташовуючись якомога ближче до нього.

(11)

З позиції теорії Д. Бюрінга та К. Хартман [27] розташування *ealswa* в області C, дає змогу припустити, що лексема виступає у якості адвербіального сполучника, а не адверба, оскільки останній має входити до області TP, а саме VP. При визначенні типу фокусу, відмітимо, що речення (8)-(9) містять додаткову ідентифікацію з тим, що зазначалося вище у контексті, тому *ealswa* вводить речення, що за своєю семантикою представляють ідентифікаційний фокус та пов'язані з інформацією, даною у попередньому контексті (виключно дана-активована інформація). Варіації порядку слів у підрядних реченнях SOV та SVO пов'язані, швидше, з загальною тенденцією до поступового переходу до SVO аранжування елементів у подальших періодах розвитку мови, зважаючи на частиномовну належність підмета до іменника (8) та займенника (9), а не з чутливістю до інформаційно-структурного навантаження, окрім того в певних випадках аналізу OE Corpus важко визначити тип порядку слідування елементів, оскільки речення складається лише з двох елементів S та V.

Відкритим, проте залишається питання щодо статусу *ealswa* у прикладі (10), в якому спостерігається переміщення VP вліво (*Verb first*) або, так звана, наративна інверсія [34, с. 407]. Варто припустити, що в цьому випадку відбувається V-to-C переміщення, а отже *ealswa* належить до VP групи та, виступаючи в якості адверба, маркує дієслово як емпатичний фокус речення, що, відповідно до Calle-Martin&Miranda-Garcia [35], є прагматичним елементом для позначення будь-якого типу переходу в прозових творах. У реченні (10) таке переміщення дієслова до першої позиції може слугувати прикладом тематичного порушення (*thematic discontinuity*), та представленням нового топіка *min heofenlice Fæder* [34, с. 408].

Живання *ealswa* у якості рестриктивного уточнюючого адверба властиво також прикладам з порядком слів SX*ealswa* → V (3.23%) та SV*ealswa* → O (1.07%), в яких область дії адверба розширюється на VP та PP, що представляють ідентифікаційний фокус та нову передбачувану і стару інформацію для дискурсу відповідно. Напр.:

(12) And syððan æfter þam þa se tima com þæt he for eall manncynn þrowian wolde, þa sæde he his ðegnum fore eal hu hit gewurðan scolde, & hit sona æfter þam **ealswa aeode**. – And later after that, when the time came when he for all mankind wished to suffer, then he predicted to his disciples beforehand altogether how it had to turn out, and right after that it **exactly came**.

CP[C[TP[DP[hit]] [TP [VP[AdvP[sona æfter]] [DP [þam]] [VP^[new. idf] [ealswa aeode]]]]].

(13) Se halga Machu symble he wæs lærende & manigende & cweþende be him selfum **ealswa swa be oþrum**. – That holy Machu symbol he was advising and creating and asking by themselves exactly as by others.

CP[C[TP[DP[he]] [TP[vP[wæs]] [VP[V[lærende]] & [V[manigende]] & [VP [V[cweþende]] [PP[be him selfum] [PP^[giv. idf] [ealswa swa be oþrum]]]]]]].

Отже, розташування *ealswa* на початку речення дає можливість класифікувати його як адвербіальний сполучник з рестриктивно-уточнюючою функцією, в той час як розміщення у позиції безпосередньо перед дієсловом або об'єктом свідчить про те, що лексична одиниця функціонує як фокусувальний рестриктивний адверб, налічуючи 4.3% прикладів.

Варто відмітити, що при вираженні порівняння за допомогою див.-англ. *also* використовується конструкція *ealswa ... swa* (14), що є синонімічною до таких колокацій як *efne swa* та *swa ... swa* (15). Поп.:

(14) Bearwas wurdon to axan and to yslan, eorðan wæstmā, efne swa wide swa ða witelac reðe geræhton rum land wera. – Groves changed into cinders and ashes, the fruit of the earth, just as widely as the fierce punishment reached the broad land of men.

[CP [C [efne swa [AdjP[wide] C [swa [TP [DP [ða witelac reðe]]] [TP [VP [geræhton rum land wera]]]]]]].

(15) ðæt wære swa mycel swa anes lytles fugeles. – that were as much (great) as the song of a little bird.

Відповідно до теорії теорії Д. Бюрінга та К. Хартман [27] *ealswa* реченні (14) може бути класифікований як адвербіальний сполучник, а не адверб, що розташовується в області C.

Функціонування *ealswa* як адитива зустрічається з такими порядками слів SO*ealswa* → V (16%), O*ealswa* → SO (4%), *ealswa* → SOV (20%), SV*ealswa* → O(X, CP) (20%), *ealswa* → SVO (24%), *ealswa* → OV (8%), *Sealswa* → OV (4%), SVO ← *ealswa* (4%). Отже, варто відмітити позиційну варіативність лексичної одиниці в реченні. Окрім того *ealswa* у 96% випадків розташовується у препозиції до елемента, і лише у 4% прикладів можлива постпозиція елемента. Спорадично адитивне значення *ealswa* можна інтерпретувати як адверб, що виражає спосіб дії. Напр.:

(16) Sing þæt galdor on ælcra þara wyrta, III ær he hy wyrce and on þone æppel **ealswa**. – Sing the magic spell on each of these plants three times before man them processes, and on the apple **also** (in the same way).

Розташування *ealswa* на початку речення, може відноситися як до речення в цілому (*ealswa se halga gast com...*), так і маркувати окремий його елемент, зокрема підмет (*Ealswa egeas þe andream ahencg*). Поп.: (17)-(18).

(17) And, **ealswa** se halga gast com to Sancta Marian ures hælendes Cristes moder and hy mid his mihte ofersceadewade

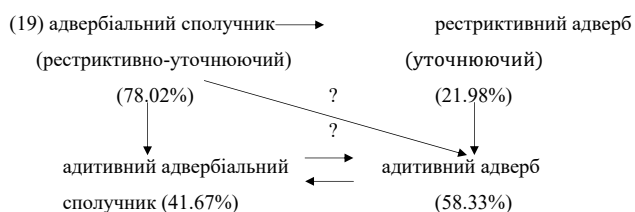
and mid godcundnysse gefylde. – And also, the Holy Spirit came to St. Maria our holy Christ mother and her with might overshadow and with kindness of God filled.

CP [C [And [C [ealswa]]] [TP [DP [se halga gast]]] [TP [VP [com to Sancta Marian ures hælendes Cristes moder]]]].

(18) Astriges se indisca cyning þe bartholomeum ofsloh awedde and on &t;am wodan dreame gewat; **Ealswa egeas** þe andream ahengc þærrihite on wodan dreame geendode. – Astriges the Indian king who slew Bartholomew went mad, and in the wodan dreame departed (from this world). **Also Egeas**, who hanged Andrew, immediately ended (his life) in wodan dreame.

CP[TP [DP[Ealswa egeas]] [DP[þe andream ahengc]]] [TP [VP [þærrihite on wodan dreame geendode]]]].

У реченнях (17)-(18) *ealswa* маркує стару інформацію, а елементи, до яких відноситься адверб є ідентифікаційним фокусом, проте різниця між прикладами полягає в області дії *ealswa*: у прикладі (17) він виступає тригером пресупозиції, виконуючи власне адитивну функцію, в той час як приклад (18) можна розглянути в контексті маркування топіка – індикація зміни топіка (контрастний топік), таким чином топік і фокус у реченні співпадають (*Ealswa egeas*). Окрім того, у прикладах (17)-(18) *ealswa* має різний частининомвний статус: так належність його до області С у реченні (17) дає змогу стверджувати, що він виступає у якості адвербіального адитивного сполучника, в той час як у реченні (18) інтерпретується як адитивний адверб. Співвідношення адверба і сполучника в адитивному значенні складає 58.33% та 41.67% відповідно, що свідчить на користь гіпотези про сполучникову природу адитивного адверба. Зважаючи на зазначене, гіпотетична модель граматикикалізації для *ealswa* виглядає так:

Нетипова модель граматикикалізації, ймовірно, пояснюється 1) неповною лексикалізацією другого компонента, зміною метафоричного значення в контексті близьких за семантикою сенсів – вираження ідентичності (рестриктивно-уточнююча функція), подібності (порівняння) та доповнення (адитивна функція). Відкритим, проте залишається питання шляхів становлення та граматикикалізації *ealswa* у давньоанглійській мові, оскільки незважаючи на значний відсоток адвербіальних сполучників у дослідженні, що могли слугувати безпосередньо джерелом для переходу однієї частининомвної категорії в іншу, проміжною ланкою в цьому процесі вбачаємо наявність рестриктивного уточнюючого адверба *ealswa*, область дії якого поширюється не на речення в цілому, а на окремі його компоненти або групи.

У якості адитивного адверба *ealswa* окрім ідентифікаційного фокусу може маркувати контрастний топік/фокус у конструкції *not... but also*. Напр.:

(20) Heo andswarede & cwæð þæt heo natoþeshwon þæt secgan ne cūðe ne ^[giv, fi]heo nyste hwæt **buton allswa** ^[giv, cf][hit] hire on muðe bicom. – She answered and said that she could not tell, and that she

knew nothing **but that also words** had come to her mouth.

Маркування виключно ідентифікаційного фокусу та даної інформації за допомогою *ealswa* зустрічається при розташуванні адверба перед дієсловом (21), або у випадку, коли він передує об'єкту, що розміщується у поствербальній позиції (22), при цьому топік речення є даним. Напр.:

(21) Ða andswarede him þe cniht & cwæð, Ealæ æder dauid, ðæs ðe iðuht wæs þæt mi spece me ætfeallæn wæs on ðare hwile. Ða cwæð dauid þæt ^[giv, fi][him] **alswa** ^[giv, idf][iðuht wære]. – Then answered him the knight and said all father David that you seemed was that of me speak, me that was fallen away and there a while and then said David that him **also seemed was**.

(22) Ða cwæð ^[giv, fi][he] **ealswa** ^[giv, idf][to þam oðrum]; ða andswarode se him. – Then asked he **also the others** and then answered they him.

Варто відмітити, що випадки переміщення об'єкта вліво (23) доводять, що адитивний адверб *ealswa* маркує емпатичний фокус, а прийменник *hi (they)* виступає у якості зв'язувального елемента з переміщеним об'єктом. Напр.:

(23) **Ealswa** ^[giv, emph][þa oþre men] þe yfelian woldon þa halgan Darian, ^[giv, fi][Drihten] ^[giv, emph][hi] gelette. – **Also the other men**, who sought to injure the holy Daria, the Lord prevented them...

Приклад (23) вказує на те, що інверсований порядок слів швидше пов'язаний з вираженням різних типів фокусу, а не з впливом фокусувального адверба безпосередньо на порядок слів.

Висновки. Поліфункціональна природа двн.-англ. *ealswa* пояснюється неповною лексикалізацією другого елемента у структурі (*swa*), що підтверджують випадки окремого написання двох елементів у корпусі текстів. Аналіз функціональної дистрибуції лексичної одиниці в контексті свідчить, що вона за своєю семантикою є рестриктивно-уточнюючою та одночасно вказує на спосіб дії, аналогічно до *exactly as* в сучасній англійській мові, тобто виступає у якості адвербіального сполучника. Це зумовлює розташування елемента на початку речення, за виключенням окремих випадків (4,3%), в яких гнучка позиція *ealswa*, а також його належність до VP доводить, що означений елемент є рестриктивним уточнюючим адвербом. Функціонування у якості адвербіального сполучника властиве *ealswa* у поєднанні зі *swa* при вираженні порівняння. Проте гнучка позиція *ealswa* перед VP в адитивному сенсі уможливує класифікувати його як фокусувальний адитивний адверб.

Отже, *ealswa* має поліфункціональну природу, виступаючи як адвербіальний сполучник, порівняльний адверб, адверб способу дії, а також фокусувальний рестриктивний або адитивний адверб. Становлення останнього відбувається внаслідок зміни значення в контексті, а гіпотетичний шлях граматикикалізації передбачає перетворення адвербіального рестриктивного сполучника на рестриктивний уточнюючий адверб, що також мав додатковий відтінок способу дії.

Аналіз порядку слів у давньоанглійських реченнях з адитивним адвербом *ealswa* вказує на його позиційну гнучкість і можливість сполучуваності з різними елементами речення: суб'єктом, предикатом, об'єктом, маркуючи елементи як ідентифікаційний, емпатичний фокус або як контрастний топік/фокус речення. Таким чином, давньоанглійський адитив *ealswa*

виступає тригером пресупозиції, а також може бути індикатором зміни топіка (контрастний топік).

Література:

- König E. Syntax and semantics of additive focus markers from a cross-linguistic perspective: A tentative assessment of the state of the art. *Focus on additivity: adverbial modifiers in Romance, Germanic and Slavic Languages* / A.-M. De Cesare, C. Andorno. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins Publ., 2017. P. 23–43.
- De Cesare A.-M. Defining focusing modifiers in a cross-linguistic perspective. A discussion based on English, German, French and Italian. *Adverbs – functional and diachronic aspects* / K. Pittner, D. Elsner, F. Barteld. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins Publ., 2015. P. 47–81.
- Forker D. Toward a typology for additive markers. *Lingua*. 2016. Vol. 180. P. 69–100.
- König E. *The meaning of focus particles: a comparative perspective*. London, New York: Routledge, 1991. 252 p.
- Schwarz F. Presuppositions vs. asserted content in online processing. *Experimental perspectives on presuppositions* / F. Schwarz. Berlin: Springer, 2015. P. 89–108.
- Atayan V. On the distribution of additive focus particles *addirittura* and *perfino/persino* in Italian. *Focus on Additivity: Adverbial Modifiers in Romance, Germanic and Slavic Languages*. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins Publ., 2017. P. 79–106.
- Beaver D., Clark B. Sense and Sensitivity: How Focus Determines Meaning. (Explorations in Semantics 5). Oxford: Wiley-Blackwell, 2008. 307 p.
- Abrusan M. Presupposition cancellation: explaining the ‘soft–hard’ trigger distinction. *Natural Language Semantics*. 2016. Vol. 24. P. 165–202.
- Ruys E.G. On the anaphoricity of *too*. *Linguistic Inquiry*. 2015. Vol. 46 (2). P. 343–361.
- Butschety M. The interpretation of the German additive particle *auch* (‘too, also’) in quantificational context. *Particles in German, English, and Beyond* / R. Gergel, I. Reich, A. Speyer. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins Publ., 2022. P. 95–116.
- Rullman H. Additive particles and polarity. *Journal of Semantics*. 2003. Vol. 20. P. 329–401.
- Andrushenko O. Exclusive adverb in Old English? A corpus-based study of *an(e)*. *Zhytomyr Ivan Franko State University Journal. Philological Sciences*. 2022. Vol. 2, # 97. P. 30–44.
- Andrushenko O. The scope of *just*: evidence from information-structure annotation in diachronic English Corpora. *Proceedings of the 6th International Conference on Computational Linguistics and Intelligent Systems (COLINS 2022)*. Vol/ I: Main Conference, Gliwice, Poland, May 12–13, 2022. P. 677– 696. URL: <https://ceur-ws.org/Vol-3171/paper51.pdf>
- Andrushenko O. Particularizing focus markers in Old English: just the case of adverb polysemy? *Lege Artis: Language yesterday, today, tomorrow*. University of SS. Cyril and Methodius in Trnava. 2023. (Submitted for review).
- Oxford English Dictionary (OED). 2022. URL: <https://www.oed.com>.
- Dimroth Ch. Topics, assertions, and additive words: How L2 learners get from information structure to target-language syntax. *Linguistics*. 2002. Vol. 40. P. 891–923.
- Haspelmath M. Indefinite pronouns. Oxford: OUP, 2001. 380 p.
- Herrmann A. Modal and focus particles in sign languages: a cross-linguistic study. Berlin: Walter de Gruyter, 2013. 400 p.
- De Cesare A.-M. On ‘additivity’ as a multidisciplinary research field. *Focus on additivity: adverbial modifiers in Romance, Germanic and Slavic Languages* / A.-M. De Cesare, C. Andorno. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins Publ., 2017. P. 1–22.
- Ghesquiere L. Intensification and focusing: the case of *pure*(ly) and *mere*(ly). *Exploring intensification: synchronic, diachronic and cross-linguistic perspectives* / M. Napoli, M. Ravetto. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins Publ., 2017. P. 33–54.
- Rooth, M. Association with focus. (Ph.D. dissertation, University of Massachusetts). 1985. URL: <https://scholarworks.umass.edu/dissertations/AAI8509599/>
- Nevalainen T. BUT, ONLY, JUST: focusing adverbial change in Modern English 1500–1900. Helsinki: Societe Neophilologique, 1991. 314 p.
- Traugott E.C. The semantic development of scalar focus markers. *The handbook of the history of English* / A. van Kemenade, B. Los. Oxford/ Malden, MA: Blackwell, 2006. P. 335–359.
- The Dictionary of Old English (DOE). 2018. URL: <https://tapor.library.utoronto.ca/doe/>
- Brezina V., McEnery T., Wattam S. Collocations in context: A new perspective on collocation networks. *International journal of corpus linguistics*. 2015. Vol. 20 (2). P. 139–173.
- Brezina V., Weill-Tessier P., McEnery T. #LancsBox 5.x and 6.x [software]. 2020. URL: <http://corpora.lancs.ac.uk/lancsbox>
- Büring D., Hartmann K. The Syntax and Semantics of Focus-Sensitive Particles in German. *Natural Language and Linguistic Theory* 19. 2001. P. 229–281.
- Jacobs J. Fokus und Skalen. Zur Syntax und Semantik der Gradpartikeln im Deutschen. Tübingen: Niemeyer, 1983. 307 p.
- Heinä M., Walkden G. A History of English. Berlin: Language Science Press, 2022. 440 p.
- Hill V., Alboiu, G. Verb movement and clause structure in Old Romanian. Oxford: OUP, 2017. 352 p.
- Kiss K. Identificational focus versus information focus. *Language*. 1998. Vol. 74 (2). P. 245–273.
- Neeleman A. Vermeulen R. The syntactic expression of information structure. *The syntax of topic, focus and contrast: an interface-based approach* / A. Neeleman, R. Vermeulen, R. Berlin: Walter de Gruyter, 2012. P. 1–38.
- Bosworth Toller’s Anglo-Saxon Dictionary: Dictionary Online*. 2019. URL: <https://bosworthtoller.com>
- Ringe D., Taylor A. The development of Old English. Oxford: OUP, 2014. 630 p.
- Calle-Martin J., Miranda-García A. ‘Gehyrdon ge þæt gecweden wæs’ – A Corpus-based Approach to Verb-initial Constructions in Old English. *Studia Neophilologica*. 2010. Vol. 82, I. 1. P. 49–57.

Andrushenko O. The status of also in Old English corpus texts: the grammaticalization pathway of the focusing adverb

Summary. The article analyzes Old English lexeme *ealswa* (also) functioning as a focusing adverb in Modern English. It investigates different types of focusing adverbs in the language and the criteria for their differentiation considering presupposition and truth conditions of the utterance, as well as, different types of topics (given, aboutness, contrastive) and foci (informational, identificational, contrastive, emphatic, *verum*, etc.) identified by the adverb in the languages around the world. It also specifies the part of speech status of the element under study in the VIII–XI-cen.-English corpus. The automated analysis of the lexeme and its spelling variants is conducted by means of #LancsBox software. The data search and visualization are enabled through such instruments as KWIC (helps to obtain co-textual information), Graphcoll (enables to visualize left and right collocations chains of the unit under study based on three parameters: strength, frequency and position) and Wizard. Moreover, the study addresses the methods of analysis of the lexeme with reference to information actualization in discourse and representation of different topics/foci types in

the sentence. It has been proved that *ealswa* is polyfunctional by its nature, which has been explained by the incomplete lexicalization of the second element in the lexeme structure. The semantic analysis of the key word in context proves that the highlighted element functions as a focusing adverbial or comparative conjunction, manner adverb, focusing restrictive or additive adverb. The standing and the grammaticalization of the latter are realized due to contextual meaning change.

The paper highlights the hypothetical pathway of *ealswa* grammaticalization that implies gradual transformation of the adverbial restrictive conjunction into the restrictive particularizer adverb, that simultaneously indicated manner of action, that in its turn has been the source for the additive adverb standing.

Key words: focusing adverbs, focus, topic, Old English Corpus, polyfunctionality.